

Об'єднання громадян

як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави

С. І. Лекарь

кандидат економічних наук, заступник Міністра внутрішніх справ України – керівник апарату

Статтю присвячено визначенню місця та ролі громадських об'єднань у загальній системі суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, суб'єкти забезпечення економічної безпеки, недержавні організації, громадські об'єднання.

Стаття посвячена определению места и роли общественных объединений в системе субъектов обеспечения экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, субъекты обеспечения экономической безопасности, негосударственные организации, общественные объединения.

The present article is devoted to research of the place and role of civil associations in the system of subjects of providing the economic security of the state.

Keywords: economic security of the state, subjects of providing of economic security of the state, non-governmental organizations, civil associations.

В наш час все більш важливого значення у підвищенні ефективності забезпечення економічної безпеки держави набуває діяльність недержавних суб'єктів, зокрема – об'єднань громадян. Стає очевиднішим той факт, що вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки не може бути прерогативою лише органів державної влади. Безперечно, у механізмі забезпечення економічної безпеки головна роль належить саме державі (а основний обсяг безпосередньої діяльності виконує виконавча влада, в межах якої створюються і діють державні органи забезпечення безпеки). Проте питання забезпечення економічної безпеки України є одним з найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги не тільки представників владних структур, а й громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості.

Окремі аспекти участі недержавних суб'єктів у забезпеченні економічної безпеки держави досліджувались такими вітчизняними науковцями, як С. Головащенко, І. Жданов, В. Коваленко, О. Корнієвський, В. Крутов, В. Ліпкан, О. Юлдашев. Проте детальному аналізу діяльності таких суб'єктів недержавної системи забезпечення економічної безпеки, як об'єднання громадян, не приділялося достатньої уваги, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою даної статті є визначення місця та ролі об'єднань громадян у системі суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Поставлена мета зумовлює вирішення таких основних завдань: визначення видів та ролі об'єднань громадян як суб'єктів забезпечення економічної безпеки, нормативно-правових актів, що регулюють діяльність об'єднань громадян у цій сфері, а також окреслення напрямків розвитку та вдо-

сконалення адміністративно-правового регулювання участі об'єднань громадян у забезпеченні економічної безпеки держави.

Економічна безпека, що є основою життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та соціально-економічної стійкості, може бути розглянута як економічні відносини між державою, регіонами, підприємствами, окремими індивідами та їх об'єднаннями з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, за якого здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки [6, с. 15]. Стаття 17 Конституції України [1] чітко визначає, що разом із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього Українського народу.

Таким чином, можна стверджувати, що обов'язок щодо забезпечення економічної безпеки держави покладається не тільки на державні органи, а й на органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, а також на всіх громадян України та їх об'єднання. Законом України «Про основи національної безпеки України» [8] (ст. 4) серед суб'єктів національної безпеки також визначено структури недержавного сектору, зокрема – об'єднання громадян. Статтею 9 цього Закону встановлено, що громадяни, громадські та інші організації та об'єднання, які мають права і обов'язки щодо забезпечення економічної безпеки держави, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної (у тому числі економічної) безпеки; привертають увагу суспільних і державних інститутів

до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку. Держава ж, зі свого боку, забезпечує їм необхідний рівень правового і соціального захисту. Суттєва роль у реалізації політики національної безпеки, що мають відігравати інститути громадянського суспільства, визначається і в Стратегії національної безпеки України [11]. В її пункті 4.3, зокрема зазначається, що активна діяльність інститутів громадянського суспільства має сприяти зміцненню гарантій додержання законності, прав і свобод людини та громадянина, забезпеченню адекватності системи національної безпеки загрозам національним інтересам та економічним можливостям держави.

Проте роль і місце, а також сам механізм реалізації громадянами своїх повноважень у сфері забезпечення економічної безпеки держави, як зазначають сучасні дослідники даної проблеми, у законодавстві України майже не розкриті [4; 5]. А це зумовлює несформованість недержавної системи забезпечення економічної безпеки на нинішньому етапі її розвитку. Так, В. Ліпкан відзначає, що у Стратегії національної безпеки України лише задекларовано участь громадян у забезпеченні НБУ, проте не визначено конкретні механізми, а головне напрями взаємодії із державними органами [5, с. 405]. О. Корнієвський виділяє ще декілька чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, що стоять на заваді її становлення, – аполітичність переважної більшості населення країни; вкрай негативне ставлення громадян до владних структур, політичних партій, інших громадських об'єднань; низький загальний рівень громадянської культури; відсутність

копіткої і конструктивної роботи політико-управлінської еліти щодо ефективного захисту інтересів громадян і підвищення рівня життя та ін. [2, с. 48].

Право на свободу об'єднання є невід'ємним правом громадян України, яке гарантується Конституцією. На конституційному рівні в Україні закріплене існування двох видів об'єднань громадян: ст. 36 визначила, що громадяни України для здійснення і захисту своїх прав і свобод, а також задоволення політичних, економічних, культурних та інших інтересів мають право на об'єднання в політичні партії та громадські організації. До громадських організацій Конституція відносить також професійні спілки, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Норми Конституції України, що стосуються об'єднань громадян, конкретизуються в інших законах і підзаконних актах. До таких нормативних актів, насамперед, належать закони України «Про об'єднання громадян», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про захист прав споживачів», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про політичні партії в Україні», Положення «Про порядок реєстрації символіки об'єднань», «Про порядок легалізації об'єднань громадян» та ін.

Стаття 1 Закону України «Про об'єднання громадян» [7] визначає об'єднання громадян як добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнається політичною партією або громадською організацією. Об'єднання громадян створюються і діють на основі добровільності, рів-

ноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності.

Громадською організацією в Україні Закон (ст. 3) визнає об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Для здійснення цілей і завдань, спрямованих на забезпечення економічної безпеки, об'єднання громадян, зокрема громадські організації, відповідно до ст. 20 Закону «Про об'єднання громадян» мають право:

- представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах;
 - ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, що здійснюють свою діяльність у сфері забезпечення безпеки, надавати допомогу в їх створенні і функціонуванні;
 - створювати установи та організації по забезпеченню економічної безпеки;
 - одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань у сфері забезпечення економічної безпеки;
 - вносити пропозиції до органів влади і управління щодо забезпечення економічної безпеки;
 - поширювати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі, що стосуються забезпечення економічної безпеки;
 - засновувати засоби масової інформації з метою інформаційного забезпечення системи економічної безпеки;
 - засновувати підприємства, необхідні для виконання завдань у сфері забезпечення економічної безпеки та ін.
- Відповідно до статті 2 Закону «Про об'єднання громадян» і ст. 2 Закону

Закону «Про політичні партії в Україні» [9] політичною партією є зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яке має своєю метою участь у виробленні державної політики, сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Відповідно до ст. 12 Закону «Про політичні партії в Україні» з метою забезпечення економічної безпеки політичні партії мають право:

- вільно провадити свою діяльність щодо забезпечення економічної безпеки у межах, передбачених Конституцією України та законами України;
- брати участь у виробленні державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки;
- брати участь у формуванні органів влади, представництва в їх складі;
- використовувати державні засоби масової інформації, а також засновувати власні засоби масової інформації з метою інформаційного забезпечення економічної безпеки держави;
- підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав, міжнародними і міжурядовими організаціями;
- ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу у їх створенні з метою формування та зміцнення недержавної системи забезпечення економічної безпеки тощо.

Стаття 12 Закону політичним партіям також гарантує:

- можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію, у тому числі – з питань забезпечення економічної безпеки держави;
- брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну

оцінку дій та рішень органів влади у питаннях, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки, використовуючи для цього державні і недержавні засоби масової інформації в порядку, встановленому законом;

– вносити до органів державної влади України та місцевого самоврядування пропозиції щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки тощо.

Громадяни України мають також право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, забезпечення економічної безпеки. У статті 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [10] під професійною спілкою розуміється добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). У своїй діяльності профспілки є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоуправління та інших громадських об'єднань, непідзвітні та неподконтрольні їм. Держава забезпечує реалізацію права громадян на об'єднання у професійні спілки та додержання прав та інтересів профспілок. Згідним Законом (розділ II) встановлюються такі права профспілок, що можуть бути віднесені до діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки:

– представляти і захищати права та інтереси членів профспілок, пов'язані із економічною безпекою;

– брати участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, зайнятості, охорони праці, соціального захисту;

– здійснювати громадський контроль за додержанням законодавства про працю та про охорону праці, а також умов

забезпечення особистої, суспільної та державної економічної безпеки;

– брати участь у визначенні головних критеріїв життєвого рівня, прожиткового мінімуму, а також мінімальних розмірів заробітної плати, пенсій, соціальних виплат, політики ціноутворення, розробці соціальних програм, спрямованих на створення умов, які забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини та її соціальний захист;

– на організацію та проведення страйків, зборів, мітингів і демонстрацій на захист трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників, у тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки;

– утворювати об'єднання (ради, федерації, конфедерації) за галузевою, територіальною або іншою ознаками, а також входити до складу структур із забезпечення особистої, суспільної та державної економічної безпеки;

– на одержання інформації від роботодавців або їх об'єднань, органів державної влади та місцевого самоврядування з питань, що стосуються трудових і соціально-економічних прав та законних інтересів своїх членів та ін.

Держава забезпечує додержання прав і законних інтересів об'єднань громадян, створюючи рівні можливості для їх діяльності. Втручання державних органів та посадових осіб у діяльність об'єднань громадян, так само як і втручання об'єднань громадян у діяльність державних органів, посадових осіб та у діяльність інших об'єднань громадян, не допускається.

Отже, об'єднання громадян як ключові суб'єкти недержавної системи економічної безпеки відіграють важливу роль у її забезпеченні. Їх призначення вбачається в тому, щоб якомога надійніше захищати особу, суспільство і державу від можливих економічних не-

безпеки та загроз, гармонізувати соціально-економічні інтереси людини, суспільства і держави. Ці об'єднання мають у своєму арсеналі досить широкий спектр засобів, форм і методів впливу на стан забезпечення економічної безпеки, вони в змозі надавати суттєву допомогу державним органам у цьому процесі, а також привертати увагу населення до важливих проблем у даній сфері, створюючи таким чином необхідні передумови для широкої участі громадян у забезпеченні економічної безпеки держави.

Проте сьогодні в Україні зарано говорити про повноцінну систему недержавного забезпечення економічної безпеки, невід'ємною складовою якої є об'єднання громадян, адже наразі в країні ще замало організацій, що опікуються саме цими питаннями. Прикладами недержавних організацій, до сфери інтересів яких тою чи іншою мірою входять питання економічної безпеки, можуть бути недержавні аналітичні центри: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, що здійснює дослідження державної політики у сфері економічної політики, міжнародної та регіональної безпеки; Центр міжнародної безпеки та Стратегічних студій, метою якого є дослідження і програми у галузі міжнародної та національної безпеки, розробка контрзаходів для усунення існуючих і потенційних загроз національним (у тому числі економічним) інтересам України; Центр дослідження національної безпеки, метою діяльності якого є дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників національної безпеки України та ін.; а також громадські організації: Інститут громадянського суспільства, до напрямків діяльності якого належить сприяння становленню та розвитку громадянсько-

го суспільства в Україні, правові, політологічні та економічні дослідження; Всеукраїнська громадська організація «Демократична дія», яка у своїй діяльності приділяє увагу темам національної безпеки України, а також інтеграції України в структури європейської та світової безпеки; Громадська організація «Міжнародна антитерористична єдність», у завданнях якої статутно закріплено формування недержавної системи забезпечення національної (у тому числі економічної) безпеки, а до основних напрямків діяльності належить координація формування та розвитку недержавної складової системи національної безпеки України; Громадське об'єднання «Служба економічної безпеки», діяльність якої безпосередньо спрямована на забезпечення економічної безпеки, захист людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз у контексті реалізації державної політики національної безпеки, надання відповідної допомоги підрозділам правоохоронних і силових структур, органам місцевого самоврядування та державним установам.

Таким чином, формування сучасної системи економічної безпеки має відбуватися на основі органічного поєднання її державної та недержавної складових. Сьогодні очевидним є той факт, що забезпечення економічної безпеки не може бути ефективним без активної участі в ньому інститутів громадянського суспільства і, зокрема, таких, як громадські організації, політичні партії та профспілки. До головних напрямків розвитку та вдосконалення адміністративно-правового регулювання участі об'єднань громадян у забезпеченні економічної безпеки держави можна віднести:

- 1) розробку та вдосконалення нормативно-правових актів, які регламен-

тують суспільні відносини у сфері економічної безпеки за участю громадських об'єднань. Вирішення значної кількості проблем, пов'язаних із діяльністю громадських об'єднань у сфері забезпечення економічної безпеки, безпосередньо пов'язане із зміною чинного законодавства, зокрема законів України «Про основи національної безпеки України», «Про об'єднання громадян», які повинні чітко закріплювати роль та повноваження об'єднань громадян серед інших недержавних суб'єктів, їх місце у загальній системі забезпечення економічної безпеки держави, а також із розробкою нових нормативних актів, що мають закріплювати адміністративно-правові механізми регулювання діяльності об'єднань громадян у сфері забезпечення економічної безпеки, визначати основи їх взаємодії із органами державної влади, а також механізми здійснення громадського контролю у даній сфері;

2) вдосконалення системи взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства, у тому числі – з об'єднаннями громадян. Забезпечення ефективного зв'язку об'єднань громадян з державними елементами системи забезпечення економічної безпеки передбачає утворення і розвиток низки координаційних органів, експертних, консультативних рад при органах виконавчої влади, діяльність яких пов'язана із забезпеченням економічної безпеки. Деякі науковці наголошують також на необхідності існування єдиного координуючого органу як методичного та організаційного центру, яким, наприклад, може бути створений при РНБО України Центр недержавного забезпечення національної безпеки або Незалежна громадська консультативна рада, яка б складалася з представників українського і міжнародного

експертних співтовариств [2, с. 48]. Удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні може відбуватися також шляхом створення місцевих рад національної безпеки та оборони, які були б підпорядковані місцевим державним адміністраціям та Раді національної безпеки та оборони України [3, с. 17]. Створення таких органів допоможе підвищити ефективність роботи та створить дієві механізми забезпечення економічної безпеки;

3) запровадження системи громадського контролю за діяльністю органів державної влади у сфері забезпечення економічної безпеки. У пункті 4.3 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України, відзначається, що активна діяльність інститутів громадянського суспільства сприятиме зміцненню законності, гарантій додержання прав і свобод людини і громадянина, адекватності системи національної безпеки загрозам національним інтересам та економічним можливостям держави. Механізми громадського контролю потребують свого удосконалення шляхом:

- своєчасного і достовірного інформування суспільства про діяльність у цій сфері органів державної влади;

- проведення громадської експертизи проектів нормативно-правових актів, концепцій і програм з питань національної (у тому числі економічної) безпеки та врахування її висновків;

- створення громадських експертних рад при органах виконавчої влади, які діють у сфері забезпечення економічної безпеки;

- широкого залучення громадськості до обговорення найбільш гострих проблем економічної безпеки в ході опрацювання відповідних державних рішень.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. *Корнієвський О. А.* Громадські об'єднання як суб'єкт політики національної безпеки: постановка проблеми / О. А. Корнієвський // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 43-50.
3. *Котковський В. Р.* Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. Р. Котковський. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
4. *Крутов В. В.* Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти / В. В. Крутов // Стратегічна панорама. – 2008. – № 2. – С. 100-103.
5. *Ліпкан В. А.* Національна безпека держави / В. А. Ліпкан. – К. : КНТ, 2009. – 575 с.
6. *Мішина І. Г.* Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.01 / І. Г. Мішина ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 20 с.
7. Про об'єднання громадян : Закон України від 16.06.1992 р. № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 34. – Ст. 504.
8. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 351.
9. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
10. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
11. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105/2007 // Офіційний вісник України від 23.02.2007 р. – № 11. – С. 7. – Ст. 389.